

Rezensionen

Karin Lützen: *Byen tæmmes. Kernefamilie, sociale reformer og velgørenhed i 1800-tallets København*. København: Hans Reitzels Forlag, 1998, 456 s., illustreret.

Allerede i 1925 kunne den danske forfatter, Karen Blixen i et fremsynet essay om "Moderne Ægteskab" diagnosticere ægteskabsinstitutionens ideologiske forældethed: ægteskabet eksisterer ikke længere af gavn, men kun af navn, det er et tomt hylster om en idé, der ikke længere har gyldighed. Hvad man i stedet finder er det frie kærlighedsforhold, der iklæder sig en ældre epokes gevandter, men slet ikke har det oprindelige (fornuftsægteskabs fundering i økonomiske, genealogiske og idelle forhold. Derimod er det moderne ægteskab en skrøbelig bygning rejst på et usikkert fundament bestående af de to parter gensidige erotiske og følelsesmæssige præferencer, flygtige og ustabile størrelser at bygge et livslangt fællesskab på, hvilket de mange skilsmisser synes at understrege.

Den engelske sociolog Anthony Giddens udviklede i 1992 lignende tanker i *The Transformation of Intimacy*, hvor han fastslår, at nutidens rene parforhold er relationer løsrevet fra reproduktion og institutioner, samt at det postmoderne heteroseksuelle par med dets "plastiske" seksualitet nu nærmer sig det homoseksuelle parforhold. Det både Blixen og Giddens på forskellig vis demonstrerer er, at kernefamilien ikke er en eviggyldig eksistensform, ikke et naturligt gode, hvis opløsning, man må både advare imod og begræde, men en historisk formation, der i en vis periode i den vestlige verden havde ideel og normativ karakter.

Et hovedformål med Karin Lützens vægtige by- og mentalitetshistoriske studie i kernefamiliens genealogi er netop at afnaturalisere denne størrelse, dens illusoriske karakter af at være såvel den bedste som den mest "naturlige" samlivsform: "... det er mit håb, at jeg ved at afdække rødderne til denne idealisering og til den snigende indførelse af denne norm for et familieliv i velgørenhedsarbejdet kan åbne læsernes øjne for, at familien kan have mange former, og at forestillingen om den ikke skal forveksles med virkeligheden" [18]. Konkret gøres dette gennem en uhyre grundig og veldokumenteret historisk gennemgang af det nittende århundredes socialpolitik fra 1830 til 1895, bestræbelserne på at borgerliggøre

Rezensionen

og ”civilisere” den hurtigt og kaotisk voksende danske hovedstad i industrialiseringens første fase. Der citeres i den kildenære fremstilling fra avisdebatter, tidsskrifter, pjecer, bekendtgørelser, lovforslag og reglementer, reportager og litteratur. Det er altså først og fremmest offentlige diskurser, studiet bygger på.

”Tæmningen” af byen forløber på en lang række områder dækkende fra indførelsen af vand, gas og kloak til bestræbelser på at afhjælpe nød, fattigdom, prostitution og vagabondering. Det sociale arbejde var i forrige århundrede for en stor dels vedkommende lagt i den private middelstands hænder, og bogen viser hvordan denne klasses forestillinger om Det gode Liv – med Kernefamilien som bagvedliggende ideal – kom til at præge alle tiltag i byen. Kun de grupper der passede ind i middelklassens filantropiske melodramaer skulle hjælpes: de værdigt trængende, flittige og arbejdsomme fattige, ædle tiggende børn, og stakkels faldne kvinder (passive ofre for forførelse og bestialsk mandlig lyst). H.C. Andersens eventyr om ”Den lille Pige med Svovlstikkerne” symptomallæses i denne forbindelse som udtryk for middelklassens projektioner af egne normer, længsler og idealer over på en lille proletarpige: hun er ædel, fordi hendes drømme om hygge og familieliv netop er middelklassens. Her kunne den bekræftes i, at dens univers vitterlig var det bedste af alle verdener.

Hovedparten af bogen fokuserer på diverse private velgørenhedsinstitutioners socialfilantropiske arbejde: oprettelsen af arbejderboliger, hvorved proletariatet skulle lære middelklassens idealisering af Hjemmet, fattigbespisning, herberge for hjemløse, asyls, arbejdsstuer, pige- og svendehjem og diverse institutioner for vanrøgtede børn og faldne og straffede kvinder. Lützen fokuserer især på den afgørende rolle borgerskabets kvinder havde i dette sociale pionerarbejde med at ændre arbejderklassevaner og eksportere middelklassenormer. Det er en af bogens vigtigste pointer at vise i hvor høj grad dette sociale eksperiment lykkedes: også de tidlige socialister og senere i dette århundrede velfærdsstaten synes ukritisk at have overtaget forrige århundredes middelklasseoverbevisning om kernefamilien og hjemmets status af normalitet og ideal.

Byen tæmmes er imidlertid ikke kun familiehistorie, men skal tillige ses i forlængelse af Lützens første vægtige forskningsprojekt fra 1986, *Hvad hjertet begærer. Kvinders kærlighed til kvinder*,

Rezensionen

1825–1985, et pionerværk om lesbisk historie af internationalt format, der er oversat til flere sprog (bl.a. tysk under titlen *Frauen lieben Frauen. Freund-schaft und Begehren* (München: Piper, 1992)). *Byen tæmmes* er en slags fortsættelse, som denne gang ikke fokuserer på homoseksualitetens historie, men omvendt på ”normalitetens”, heteroseksualitetens genealogi. Men modsætningen til homoseksualitet er iflg. Lützen ikke ”heteroseksualitet”, men Kernefamilie; det er den centrale moderne universalkategori, der producerer, udgrænser, dæmoniserer og problematiserer de livsformer, der afviger fra denne. Imidlertid er det ikke ”ondets rod” projektet søger at få skovlen under, kernefamilien og den borgerlige lancering af denne gennem velgørenhedsarbejdet fremstår ikke kun som disciplineringsmaskineri, men først og fremmest som en historisk porøs størrelse, hvis evt. ”sammenbrud” ikke nødvendigvis er af det onde.

Bogens styrke er dens effektive af-naturalisering af de borgerlige normer for det gode liv. Ved at lytte til middelklassens diskurser om de lavere klasser lykkes det Lützen at symptomallæse disse kilder til en karakteristik af selvsamme borgerskab: hvad det siger om andre er et spejl af hvordan det opfatter sig selv, en metode der betegnes som ”symbolsk inversion”.

Det er imidlertid også her, at der kan stilles kritiske spørgsmål til Lützens kildevalg. Det kan undre, at bogen udelukkende anvender borgerskabets egne diskurser, når en af pointerne netop er, at også alle andre klasser har overtaget middelklassens verdensbillede og idealforestillinger. Hvis diskurserne om proletariatet i virkeligheden først og fremmest er udtryk for borgerlig selvtematisering, en middelstandens monolog over sig selv med underklassen som anledning, ville det have klædt og dynamiseret fremstillingen med nogle andre ”stemmer”; hvad med skrig, modstand og protester mod denne idealisering, eller hvad med ”omvendelseshistorier” af ”de berørte” selv (omvendte synderinder, ”borgerliggjorte” vejsenhusbørn, afrettede eller religiøst vækkede bisser f.eks.)? Det ville have dokumenteret Lützens plausible, men i bund og grund udokumenterede grundtese om, at samtlige klasser nu har overtaget middelklassens normsæt. Og det kunne måske på spændende vis vidne om skjulte kampe, fortrængte skrig og moddiskurser. Det jeg savner er ikke en romantiseret afdækning af evt. undertrykt emancipatorisk

Rezensionen

materiale hos proletariatet, men snarere en mere strategisk fremstilling af historien som slagmark mellem konflikterende idesæt, hvor middelklassens naturligvis gik af med sejren. Som det foreligger synes også Lützens eget projekt at være en videreførelse af borgerskabets monologisering, selvom synsvinklen naturligvis er et eksplicit ”ude-fra-blik”.

Imidlertid er bogen først og fremmest populærvidenskabelig, og større metodiske og teoretiske redegørelser må læseren vente med. I stedet har vi gået en usædvanlig smukt illustreret og læservenlig bog, Lutzen er en fascinerende og medrivende fortæller, der skriver et smukt og enkelt dansk, og bogen vil – på trods af sin længde (en opstramning ville have klædt den) – bestemt finde sine læsere.

Dag Heede